

О. В. Шевчук

orcid.org/0000-0003-0335-6873

доктор політичних наук, професор,

декан факультету політичних наук

Чорноморського національного університету імені Петра Могили

ІНДИФЕРЕНТНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: СТРУКТУРНИЙ І ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ

Постановка проблеми. У сучасній політичній науці широко застосовуються категорії, які раніше використовувалися здебільшого в технічних дисциплінах. Так, широкого розповсюдження в політології отримав термін «технології». Аналіз літератури дозволяє виявити низку загальних закономірностей при визначенні характеристик категорії «технологія».

При уявній простоті і загальновживаності поняття «політична технологія» детальне дослідження цього терміну дає зрозуміти, що питань щодо його тлумачення, наукового використання і практичного застосування досить багато. По-перше, вченими не зовсім чітко структуроване саме поняття «технологія». Мабуть, тому немає однозначно усталеного трактування цього поняття як у наукових дослідженнях, так і в навчальній літературі. По-друге, з огляду на те, що політичні технології мають на увазі їх застосування в соціумі, то специфіка їх застосування не взагалі, а до конкретного соціуму також вимагає уточнення. По-третє, певний проблемний відбиток на розуміння суті феномену політичних технологій накладає прикметник у цьому словосполученні, а саме «політичне», оскільки однозначно визначити його сутність ще нікому не вдалося. По-четверте, не зовсім ясно, в якій числовій граматичній категорії використовувати це словосполучення: в однині або у множині. По-п'яте, далеко не завжди зрозуміла структура і функції політичних технологій і їх зв'язок з політичними акторами. Природно, що проблемний список цим не обмежується.

Метою дослідження є охарактеризувати політичну індиферентність політичних технологій. Підкреслимо, що самі технології не несуть ніякої спрямованості щодо політичних акторів, а є всього лише засобом у досягненні поставлених політичних цілей активними політичними суб'єктами.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема структурної і функціональної індиферентності політичних технологій досліджується в роботах зарубіжних і вітчизняних авторів: Д. Белла, Е. Тоффлера, М. Маклюєна, М. Кастельса, К. Ващенко, Д. Видріна та інших. Оскільки політичні технології мають досить динамічний розвиток, проблема потребує постійних удосконалень, розширення та актуалізації.

Визначимо кілька узагальнюючих характеристик різного роду технологій, які є дотичними до сфер соціуму:

- 1) застосування сфери технологій здебільшого зумовлено їх назвою, воно не виходить за сферу соціального. Наприклад, соціально-економічна сфера, соціально-інформаційна тощо;
- 2) в більшості своїй технологія – сукупність різного роду операцій, методів і процесів;
- 3) цільова функція застосування технології спрямована на отримання запланованого результату;
- 4) технології не обов'язково мають рівнопозитивну спрямованість, вони можуть перебувати у протистоянні із суб'єктами, які їх застосовують, а за своєю суттю бути політично індиферентними.

Важливо приділити увагу змісту прикметника «політичне» в терміні «політична технологія». Шміттівська зв'язка «друг-ворог» у політичних технологіях виявляється і в спрямованості застосування цих технологій активними суб'єктами політики, тобто на підтримку чинної влади, або в опонуванні їй (Шмітт, 1992). Зважаючи на це, логічним є ще один висновок про так звані «чисті» і/або «брудні» політичні технології. У науковій літературі і практиці є відображення їх застосування в політичних реаліях різних країн.

Окремі технології можуть набувати функцій політичних, оскільки з їх допомогою починають реалізовуватися владні функції активними суб'єктами – користувачами цих технологій. Можемо зробити висновок, що однією з ключових характеристик, яка визначає ту або іншу технологію в якості політичної, є її застосування в контексті політичного процесу, де основним є використання такої технології як засобу в боротьбі за владу, використання влади, розподіл влади.

Наприклад, у ХХ ст. однією з найголовніших технологій утримання та ефективного використання влади була бюрократія. Бюрократія як технологія (а не тільки як якась соціальна група) спрямована на досягнення реальних політико-управлінських цілей. Як зазначає колишній головний редактор журналу *Foreign Policy* і виконавчий директор Світового банку М. Наїм, «на початок ХХ ст. поява сучасної бюрократії дозволила ефективно використовувати владу. Найуспішніші світові корпорації (а з ними і благодійні організації, церкви, армії, політичні партії і університети) вдавалися до бюрократичного застосування влади, щоб здолати конкурентів і відстояти власні інтереси» (Найм, 2016, с. 69).

Варто звернути увагу на один важливий факт, а саме числову невизначеність, що застосовується до політичних технологій, тобто використання цього поняття як у множині, так і в однині (Шабров, 2012; Вилков, 2019). Виникає питання: коли, в яких випадках і чим визначається те чи інше використання. У нашому розумінні використання цього поняття у множині здебільшого зумовлюється сукупністю окремих політичних технологій, об'єднаних для вирішення складних політичних завдань і відстоювання політичних цілей, коли застосування однієї технології не дозволяє повністю досягти бажаного результату. Вживання цього поняття в однині має на меті розгляд політичної технології як самостійного соціального явища.

«Фундаментальна мета будь-якої технології, як і будь-якої політики, – робити зміни: перенаправляти потоки уваги і інтересу, інформації і інвестицій, матерії і енергії. Все інше робиться швидше за все, про людське око», – підкреслював британський дослідник А. Грінфілд (Грінфілд, 2018, с. 405).

Нині ми можемо бачити свого роду диверсифікацію діяльності соціальних суб'єктів у різних політичних процесах. Політичні технології можуть агрегуватися з іншими видами технологій. Неполітичні технології, як тільки починають застосовуватися в політичних цілях, набувають «статусу» політичних технологій. Нині ми можемо спостерігати глобальну трансформацію в політичних процесах. Наприклад, коли унікальний політичний актор може виступати свого роду політичною технологією в досягненні певних політичних цілей більш високим в ієрархії політичним суб'єктом.

Так, у 1953-1954 роках президент Гватемали Х. Арбенс розпорядився про націоналізацію земель, які належали американській компанії *United Fruit*. Керівництво *United Fruit* стало шукати підтримку у правлячих колах США. У квітні 1954 року влада США зажадала від влади Гватемали компенсації для *United Fruit*. Отримавши відмову, ЦРУ сприяло організації перевороту в країні, в результаті якого до влади прийшов проамериканськи орієнтований К. Армас, який повернув землі *United Fruit* (Уайз, Росс, 1965).

З огляду на це перелік політичних технологій не може набувати закінченого вигляду, а самі технології, їх кількість і якісна характеристика визначаються рівнем розвитку самого суспільства. «Одного разу винайдені основні інфраструктурні технології практично ніколи не зникали з людських практик. Хоча правильно і те, що раніше виниклі технології влади інколи не підходили для проблем подальшого суспільства і тому зникали, за винятком повністю застарілих. Їх зникнення було тимчасовим, згодом вони відроджувалися» (Манн, 2018, с. 726). Отже, політичні технології – сукупність певних операцій, методів і процесів впливу соціальних суб'єктів на об'єкти політичного простору (на політичні процеси) з метою досягнення реальних політичних (політико-управлінських) цілей.

Зауважимо, що цілепокладання як структурний елемент політичних технологій не пов'язане з конкретним соціальним або політичним суб'єктом. Воно визначається тільки досягненням конкретних політичних результатів політичним актором. Зворотний зв'язок є невід'ємним атрибутом будь-якого управлінського процесу, спрямованого на досягнення реальних політико-управлінських цілей. Цей елемент притаманний для будь-якого активного політичного

або соціального суб'єкта. Він може відрізнятись за способом організації процесу, але ніяк не є унікальним для конкретної технології, не може бути унікальним для політичного актора.

Головні проблеми в розумінні структури політичних технологій зумовлені соціально-просторовими перетинами їх складників. Важливим фактором, який детермінує проблему розуміння їх структури, варто назвати широкий спектр наук, які займаються вивченням цього феномена, знаходження об'єкта дослідження («політичної технології») на перетині різного діапазону наук. Щодо цілісних підходів до визначення їх структури, то структурувати не виходить. Підходи, які використовуються різними вченими, що займаються розробкою цієї проблеми, здебільшого базуються на дисиміляційних фундаментах з огляду на свої наукові інтереси.

Можна зазначити про те раціональне в розгляді структури політичних технологій, яке виділяється різними вченими-політологами. Серед складників структури це і набір специфічних знань, і набір різних операцій, методів, процесів, і правові основи, і цілепокладання. Певною мірою варто використовувати і підхід, запропонований ученими-педагогами. Окремі його елементи, визначені цими вченими, викликають певний інтерес для прояснення структури політичних технологій.

З огляду на зазначене вище щодо структури політичної технології виділимо її структурні елементи. До складників структури політичних технологій варто віднести цілепокладання, концептуальний компонент, змістовний компонент, процесуальний компонент, результативно-оціночний компонент. Зупинимось докладніше на якісних характеристиках складників структури політичних технологій.

При уявній близькості структурних компонентів «цілепокладання» і «концептуальний компонент» все ж явні відмінності є. Як справедливо зауважує вчена Ю.А. Єгорова, «цілепокладання – основа успіху управління; основа успіху в будь-яких стратегічних ініціативах» (Єгорова Ю.А., 2010, с. 91–92). Дійсно, визначення політичних цілей лежить виключно на політичних лідерах. Варто зауважити, що не все таке лідерство буде витримано в державницькій формі. Нині є й інші політичні суб'єкти, які можуть впливати на процеси цілепокладання. Їх коло досить широке: від вищої політичної державної влади до міжнародних політичних акторів, транснаціональних господарюючих суб'єктів і навіть злочинних організацій. У той же час «ціннісно-сміслові та ідеологічні компоненти самого політичного управління виступають як потужний чинник впливу на цілепокладання» (Володенков С.В., 2019, с. 322).

Розвиток процесу цілепокладання можливий за двома варіантами подій. Вважаємо, що цілепокладання є невід'ємним елементом у структурі політичних технологій, хоча і не завжди явно кристалізується у їх структурі (опосередковано), але є тим вектором, який визначає зміст концептуального компонента.

Концептуальний компонент політичних технологій. Маючи на увазі під концепцією систему поглядів на те чи інше явище, під цим компонентом варто розуміти узагальнений набір дій, спрямованих на досягнення поставлених у процесі цілепокладання цілей. Безумовно, концептуальний компонент може включати в себе набір визначених технологій, перспективи розширення їх переліку та використання.

Змістовний компонент політичних технологій. Включає в себе з'ясування найближчої мети, спрямованої на досягнення необхідного політичного результату (досягнення необхідної політико-управлінської мети), визначення задач із застосуванням тієї чи іншої політичної технології, коригування застосування реальної політичної технології.

Процесуальний компонент політичних технологій. Цей компонент є її суттю. Саме вказаний структурний елемент, на наш погляд, містить основний набір операцій, методів і процесів, які здійснюється політичними акторами. Він спрямований на отримання реальних політичних результатів або досягнення необхідного рівня (політико-управлінського) політичної мети. Окрема політична технологія може доповнюватися різного роду прийомами, методами і формами досягнення поставлених політичних цілей. У той же час такі доповнення можуть трансформувати і саму політичну технологію, видозмінюючи та модифікуючи її.

Результативно-оцінний компонент політичних технологій. Цей компонент є елементом оцінювання успішності застосування тієї або іншої технології (сукупності технологій) при її використанні, спрямованої на отримання необхідного політичного результату або досягнення

поставленої політичної мети. Він є елементом зворотного зв'язку, який здійснюється за успішністю застосування політичних технологій у реальному політичному процесі.

Отже, у структурі політичних технологій можна виділити певні особливості. По-перше, виявлені нами структурні елементи не завжди повністю будуть входити до феномену політичних технологій, тобто окремі структурні елементи варто розглядати як відносну опосередкованість (зокрема, цілепокладання). По-друге, компоненти структури політичних технологій виділені з позиції дискретних підстав, що в сучасній практиці, швидше за все, буває рідкістю. Структурні елементи політичних технологій перетікають, доповнюють, видозмінюють один одного. По-третє, структурні елементи політичних технологій, як і самі технології, за своєю суттю політично нейтральні. Їх зміст визначається всього лише діяльністю того суб'єкта, на озброєння якого взята реальна політична технологія.

Виділимо, на наш погляд, найбільш значущі функції політичних технологій:

1. Функція вираження нагальних політичних проблем різних суб'єктів суспільного життя, що є мотивом, стимулом їх політичної поведінки. Тут насамперед варто назвати політичні технології, спрямовані на захоплення, утримання і використання політичної влади в інтересах певної соціальної групи. Швидше за все, виявом такої функції політичних технологій будуть технології, спрямовані на агрегування і артикуляцію соціально-значущих інтересів великих соціальних груп.

2. Функція формування відносин (насамперед лояльних) громадян до чинної політичної влади, існуючого політичного режиму. Одним із напрямів технологій, які реалізують таку функцію, будуть політичні технології, спрямовані на формування необхідного іміджу політичного актора. Наприклад, технологія «інститут громадянського суспільства» – конструювання громадської думки через формування і діяльність різного роду соціальних інститутів.

3. Функція орієнтира для уточнення і корегування політичного курсу розвитку країни. Природним реалізатором тієї чи іншої політичної технології може виступати не тільки команда політичного лідера, партії або спеціально найнятих фахівців-іміджмейкерів, а й сам політичний лідер, який виражає інтереси певного соціального або політичного суб'єкта, наприклад глава держави.

4. Функція формування політичних ідей, поглядів і настроїв у суспільстві, ідеології політичних партій і рухів. У Британії не заборонена порівняльна реклама та пряма антиреклама зі згадками опонентів, яку низка експертів розглядає як «чорні» технології. Цією можливістю користуються фактично усі кандидати і партії. Найчастіше кандидати фокусуються на технології «негативних меседжів» і технології «антиреклами» (технологія «порівняльної реклами»), здебільшого спрямованої проти супротивника, ніж на власну рекламу.

5. Функція впливу на зміст і спрямованість політики, на стратегічний курс держави. Як приклад наведемо технологію «створення криз». Сутність технології – в дестабілізації ситуації, створенні нового порядку денного (теракти, акції психологічного залякування) (так звана «руська весна»).

Висновки. Отже, що за своїм змістом, структурою і функціями політичні технології політично індиферентні. Якщо висловитися більш спрощено, то політичні технології, швидше за все «байдужі» щодо політичного процесу, до того, хто їх використовує. Їх особливість і результативність застосування визначаються тим політичним суб'єктом, яким вони взяті на озброєння. Цей підхід до розгляду змістовної сторони політичних технологій не є абсолютно вичерпним. Представлені роздуми можуть слугувати підставою для подальшої розробки цього поняття.

Література

- Вайер А.М., Іванова А.В. Політичні технології як чинник демократизації громадянського суспільства // Актуальні проблеми політики. 2020. Вип. 65. С. 33–40.
- Вилков А.А., Тимофеев Е.И. Политическая технология брендинга региона как возможность формирования его положительного имиджа и повышения инвестиционной привлекательности // Известия Саратовского университета. Серия: Социология. Политология. 2019. Том 19. № 3. С. 304–311.
- Володенков С.В. Политический менеджмент и управление современными политическими кампаниями : учебник. М. : РГ-Пресс, 2019. 584 с.

- Гринфилд А. Радикальные технологии: устройство повседневной жизни / пер. с англ. И. Кушнарева. М. : Изд. дом «Дело» РАНХиГС, 2018. 421 с.
- Егорова Ю.А. Роль целеполагания в системе управления // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. 2010. № 9. С. 91–92.
- Климанська Л.Д. Соціально-комунікативні технології в політиці: таємниці політичної «кухні» : Монографія. Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. 332 с.
- Манн М. Источники социальной власти: в 4 т. Т. 1. История власти от истоков до 1760 года н.э. М. : Изд. дом «Дело» РАНХиГС, 2018. 760 с.
- Наим М. Конец власти. От залов заседаний до полей сражений, от церкви до государства. Почему управлять сегодня нужно иначе. М. : Изд-во АСТ, 2016. 512 с.
- Уайз Д., Росс Т. Невидимое правительство. М. : Воениздат, 1965. 304 с.
- Шабров О.Ф. Политические технологии // Знание. Понимание. Умение. 2012. № 4. С. 328–330.
- Шмитт К. Понятие политического // Вопросы социологии. 1992. № 1. С. 35–67.

References

- Vajyer A.M., Ivanova A.V. (2020). Politychni tehnolohiyi yak chynnyk demokratyzaciyi hromadyanskoho suspilstva [Political technologies as a factor in the democratization of civil society]. Aktual'ni problemy polityky, 65, 33–40 [in Ukrainian].
- Vilkov A.A., Timofeev E.I. (2019). Politicheskaja tehnologija brendirovanija regiona kak vozmozhnost formirovanija ego položitel'nogo imidzha i povyshenija investicionnoj privlekatelnosti [Political technology of region branding as an opportunity to form its positive image and increase investment attractiveness]. Izvestija Saratovskogo universiteta. Serija: Sociologija. Politologija, 19(3), 304–311 [in Russian].
- Volodenkov S.V. (2019). Politicheskij menedzhment i upravlenie sovremennymi politicheskimi kampanijami : uchebnik [Political management and management of modern political campaigns: a textbook]. М. : RG-Press, 584 [in Russian].
- Grinfield A. (2018). Radikalnye tehnologii: ustrojstvo povsednevnoj zhizni [Radical technologies: the device of everyday life]. М. : Изд. дом “Дело” РАНХиГС, 421 [in Russian].
- Egorova Ju.A. (2010). Rol celepolaganija v sisteme upravlenija [The role of goal-setting in the management system]. Mezhdunarodnyj zhurnal prikladnyh i fundamentalnyh issledovanij, 9, 91–92 [in Russian].
- Klymanska L.D. (2007). Socialno-komunikativni tehnolohiyi v polityci: Tayemnyci politychnoi “kuxni” : Monohrafiya [Socio-communicative technologies in politics: Secrets of political “kitchen” : Monograph]. Lviv: Vydavnyctvo Nacionalnogo universytetu “Lvivska politexnika”, 332 [in Ukrainian].
- Mann M. (2018). Istochniki socialnoj vlasti: Istorija vlasti ot istokov do 1760 goda n.e. [Sources of social power: in 4 volumes. Vol. 1. The history of power from its origins to 1760 AD]. М. : Изд. дом “Дело” РАНХиГС, 760 [in Russian].
- Naim M. (2016). Konec vlasti. Ot zalov zasedanij do polej srazhenij, ot cerkvi do gosudarstva. Pochemu upravljat segodnja nuzhno inache [The End of Power. From boardrooms to battlefields, from church to state. Why is it necessary to govern differently today?] М. : Изд-во АСТ, 512 [in Russian].
- Uajz D., Ross T. (2012). Nevidimoe pravitelstvo [Invisible Government]. М. : Voениzdat, 304 [in Russian].
- Shabrov O.F. (2012). Politicheskie tehnologii [Political technologies]. Znanie. Ponimanie. Umenie, 4, 328–330 [in Russian].
- Shmitt K. (1992). Ponjatie politicheskogo [The concept of the political]. Voprosy sociologii, 1, 35–67 [in Russian].

Анотація

Шевчук О. В. Індивідуальність політичних технологій: структурний і функціональний виміри. – Стаття.

У статті визначено проблемне поле розуміння сутності, проаналізовано природу і семантичні складники політичних технологій. Визначено місце і значення прикметника «політичне» у змістовному наповненні поняття «політичні технології». Позначено умови набуття соціальними технологіями функцій політичних. Здійснена спроба зняти числову невизначеність щодо поняття «політичні технології». Показана особливість прийняття на озброєння політичних технологій у своїй діяльності іншими, відмінними від політичних акторів соціальними суб'єктами.

У статті проведено порівняльний аналіз визначень поняття «технологія», цей термін розглянуто стосовно політичних наук. Виявлено ознаки технології і складники її процедури. Розглянуто умови технологізації політичного процесу і її етапи. Автор вивчає це явище у двох пов'язаних аспектах: як кількісне збільшення технічного складника цієї політичної діяльності і як формалізацію соціально-політичної активності.

Проаналізовано різні авторські підходи вчених до визначення структури політичних технологій. Запропоновано авторське бачення структури політичних технологій з позиції їхньої політичної інди-

ферентності. До складників структури політичних технологій віднесено цілепокладання, концептуальний компонент, змістовний компонент, процесуальний компонент, результативно-оцінний компонент. Наведена коротка характеристика складників такої структури.

Досліджено функції політичних технологій з позиції їхньої політичної індиферентності. Запропоновано методологічні основи, які виступили базисом для визначення цих функцій. Саме політичні інтереси є драйвером, що спонукає політичних акторів до застосування тієї чи іншої політичної технології або сукупності таких. Виділено найбільш значущі, на думку автора, функції. Наведені приклади окремих політичних технологій, які найбільш яскраво характеризують виділені функції. Показана індиферентність політичних технологій. За змістом, структурою і функціями політичні технології «байдужі» щодо політичного процесу, до того, хто їх використовує.

Ключові слова: влада, індиферентність, компоненти, нейтральність, суспільство, політичні технології, політичні процеси, соціум, структура, функції, цілепокладання.

Summary

Shevchuk O. V. Indifference of political technologies: structural and functional dimension. – Article.

The article identifies the problematic field of understanding the essence, nature and semantic components of political technology. The place and meaning of the adjective “political” in the content of the concept of “political technology” are determined. The conditions for the acquisition of political functions by social technologies are indicated. An attempt is made to remove the numerical uncertainty regarding the concept of political technology. The peculiarity of the adoption of political technologies in their activities by other social actors is shown.

The article also provides a comparative analysis of the definitions of “technology”, this term is considered in relation to political science. The signs of technology and components of its procedure are revealed. The conditions of technologicalization of the political process and its stages are considered. The author studies this phenomenon in two interrelated aspects: as a quantitative increase in the technical component of this political activity and as a formalization of socio-political activity.

Different authorial approaches of scientists to determining the structure of political technologies are analyzed. The author’s vision of the structure of political technologies from the point of view of their political indifference is offered. The components of the structure of political technologies are: goal-setting, conceptual component, substantive component, procedural component, performance and evaluation component. A brief description of these components is given.

The functions of political technologies from the standpoint of their political indifference are studied. The methodological bases which are a basis for definition of these functions are offered. Political interests are the drivers that motivate political actors to use one or another political technology or a set of such. According to the author, the most significant functions are highlighted. The examples of separate political technologies that characterize the allocated functions are given. The indifference of political technologies is shown: political technologies are “indifferent” to the political process, to those who use them in their content, structure and functions.

Key words: power, indifference, components, neutrality, society, political technologies, political processes, structure, functions, goal-setting.